

УДК
821.512.161-055.2:929
821.512.161.09(091)
Прегледни чланак

Ида Јовић
Филолошки факултет
Универзитет у Београду

Жене писци у турској књижевности

Циљ овог рада је да се пружи хронолошки преглед најистакнутијих жена писаца у турској књижевности почев од 15. века па до данашњих дана, са посебним освртом на карактеристике сваког периода развоја кроз који је турска књижевност пролазила, од класичне диванске књижевности Османског царства до савременог доба.

Кључне речи: турска књижевност, жене писци у Турској.

Будући да је појам женске књижевности предмет бројних расправа које трају још од половине 20. века и да је готово немогуће поставити једну такву одредницу без укључивања у дискусију о томе шта је то заправо женска књижевност, да ли жене писци уопште стварају једну посебну и искључиво „женску“ књижевност, те да ли се може говорити о женској традицији и женском сензибилитету и да ли је уопште могуће говорити о посебности женског писања, ми смо се одлучили да стваралаштво жена писаца у Турској представимо као преглед неких од најзначајнијих жена писаца почев од 15. века па до данашњих дана указујући и на специфичност развоја турске књижевности условљеног значајним друштвеним променама и превирањима.

Друштво, затворено као што је у прошлости било турско, није остављало превише простора за прихватање било каквих новина без реакција, често врло бурних. Такође, друштво које је тако чврсто засновано на патријархалним вредностима, а осим тога и с дубоко усађеном исламском традицијом и културом, није одувек било пуно разумевања за слободоумно исказивање личних ставова који су сувише модерни и радикални, нарочито уколико долазе од стране жене. Страх, као такав, веома је снажан импулс, те је и на колективној равни страх од новог тешко превазићи. Жене у Турској одувек су биле најпре кћери, сестре, супруге и мајке, те је задате приоритете било тешко заменити другим вредностима, посебно ако није постојало спољних утицаја на њихове животе који би могли да им промене свест. Такође, и друштво које је изнедрило такве жене нерадо би прихватило да се нека од припадница „слабијег“ пола одметне од устаљених норми и

покуша да уведе промене. Наравно, што је економска зависност већа или што је образовање неприступачније једној жени, то је и свест о нечем већем од света у коме живи све недостижнија. Због тога, не чуди што су управо кћери учених и „освешћених“ људи биле и пионири који су се латили пера. Ипак, дела првих списатељица у Турској, а слично је стање још и данас, нису наилазила на неразумевање околине јер су се бавила општим темама као што је љубав, породица или љубав према Богу. Слично се поступало и касније, кроз историју, те само дела која су се освртала на општа места и која нису прегласно изражавала лична мишљења или се дотицала онога што је било „табу“ у Турској нису наилазила на осуду оних који су се свим силама борили да очувају такав поредак.

Крајем 15. века започиње класична епоха диванске књижевности у Турској. Чињеница да се читава једна дуготрајна фаза развоја турске књижевности потиче од назива песничке збирке (дивана) потврђује да је у тој фази претежно била негована поезија као доминантни књижевни жанр.¹ То је била поезија посебних одлика, често неразумљива и недоступна обичним људима, писана од стране учених и двору блиских појединаца који су стварали на народу неразумљивим језицима – османском, персијском и арапском. Форме које су биле заступљене, као што су газели, рубаије и касиде, такође су преузете из персијске поезије. То је био период када се јављају и прве познате песникиње у турској историји књижевности. Зејнеп Хатун (Zeuner Hatun), која је живела у 15. веку, свакако је прва позната песникиња. Као кадијина кћи била је врло учена за своје доба, те је у свом дивану певала стихове којима је желела да укаже на узвишеност и важност стицања знања, женску природу и положај жена у то доба.

Савременица Зејнеп Хатуне била је Михри Хатун (Mihri Hatun) (?-1506) из Амасје, чији је диван шездесетих година прошлог века објављен у Москви. Била је кћи кадије који је и сам писао песме. По томе што се никада није удавала, као и по томе што је припадала дворским поетским круговима за време султана Бајазита II и његовог сина принца Ахмеда, јасно је да је била врло необична за своје време. Колико је жена стварало у османском периоду јасно илуструје и чињеница да се једном у стогодишњем периоду јављало једно значајно име међу песникињама, макар међу онима које историја памти. Поред Хуби Хатун (Hubbi Hatun) (?-1589/90) и Ситки Хатун (Sitki Hatun) (?-1703) које су стварале у 16., односно 17. веку, треба скренути пажњу и на Ани Хатун (Ani Hatun) (?-1710), песникињу која је живела у другој половини 17. века. Била је, свакако, учена и носила је надимак Насе-и Зенан (учитељ жена). Учила је арапски и интересовала се за књижевности Истока и Запада, а била је и веома познати калиграф. Премда њен диван није пронађен у целости, остао је очуван изванредан број њених песама које су говориле о љубави, овоземаљској и мистичној.

До 19. века било је неколико мање или више значајних песникиња чије су песме изражавале љубав према Богу или драгом, тугу и разочарања због несрећних бракова. Највећи број међу њима биле су припаднице племићких породица блиским двору, те су за оно доба добијале најбоље образовање, што је довело до тога да се еманципују више у

односу на припаднице нижег сталежа које су, тиме што су остајале ускраћене за благодети образовања, остајале ускраћене и за могућност да своја осећања забележе. У 19. веку једно од значајнијих имена јесте Адиле Султан (Adile Sultan) (1826-1899), прва припадница османске династије која је саставила диван. Њене песме су веома значајне јер дају увид у слику живота на двору. Осим поезије писала је и историјске записе о управљању Палатом, свом оцу султану Махмуду II (владао 1808-1839) и брату, султану Абдулмециду (владао 1839-1861), те је њено стваралаштво веома значајан извор историјских сазнања о оновременој администрацији.

Оно што 19. век чини изузетно важним у турском друштву, а тиме и књижевности, јесте отварање и окретање ка Западу, као и, најпре стидљиво, увођење реформи у свим сегментима друштва. Турско друштво полако окреће леђа узорима са Истока и прихвата западњачке идеје и, за турско друштво, иновације. Интелектуална елита не крије своје одушевљење европским идејама и достигнућима која покушава да опонаша. По први пут у историји турске књижевности јављају се прозне форме, која је на Западу већ досегла своју зрелост. Проза се јавља најпре у виду пионирских превода углавном француске књижевности, али се тим радовима не може умањити значај имајући у виду да су били од пресудног значаја за одбацивање окова персијске и арапске поезије, као и то што ће у наредним деценијама проза бити препозната као средство за својеврсни друштвени и политички ангажман.

У овом периоду реорганизације, што реч Танзимат и означава, дошло је и до појаве већег броја жена писаца. Жене нису више писале само лирску поезију, већ су се опробавале и у другим формама, као што су романи, драме и мемоари. Шаир² Нигар (Şair Nigar) (1856-1918) била је прва жена драмски писац у Османском царству, а својим мемоарима дала је увид у унутрашњи живот једне врло образоване и за своје време, модерне жене на почетку 20. века у Турској, премда су по њеној жељи објављени неколико деценија након њене смрти. Њене су песме биле веома популарне захваљујући часопису *Hanımlara Mahsus Gazete (Лист за госпође)*, који је излазио од 1895. до 1908. године и био веома значајан за промоцију стваралаштва жена. Салони њене куће били су место окупљања културне елите када је организовала литерарне вечери, те су осим великих турских имена тамо гостовали и светски познати писци, као што је Пјер Лоти (Pierre Loti). Прве песме које је писала биле су написане у традиционалном стилу, али је касније почела да пише поезију по угледу на западњачку, те је њена збирка *Efsus (Авај!)* била прва књига поезије написана у том стилу од стране једне песникиње у Турској. Једна од гошћи литерарних вечери у том дому била је и Фатма Алије (Fatma Aliye) (1862-1936), прва права романсијерка у Турској. Она је, такође, била образована припадница племићке породице, кћи чувеног Ахмеда Џевдет-паше³. Премда је учествовала у писању романа Ахмета Митхата, већ тада великог писца, њен први роман је *Muhadarat (Корисне приче)* из 1892. године у коме се критички бави мушко-женским односима и повргава до тада уврежено мишљење да жена не може да заборави своју прву љубав. Роман је веома

значајан као први роман у Османском царству из пера једне жене. Уследило је још неколико романа у којима је заузимала став против уговорених бракова и прокламовала економску независност жена које саме кроје своју судбину, као што су романи *Udi* (*Свирач лауте*) и *Levaih-i Hayat* (*Оцсервације из живота*). Још једна списатељица завидног образовања организовала је у свом салону културне догађаје на којима је промовисана уметност и на којима је елита могла да прати и расправља о трендовима на Западу. Била је то Лејла Саз (*Leyla Saz*) (1850-1936), прва жена у Османском царству која је објавила своје мемоаре. Ова њена књига, под насловом *Харем изнутра* (*Harem'in İç Yüzü*), преведена је на неколико језика и пружила је бројне детаље о животу на османском двору, те је демистификовала ову вековима затворену институцију.

Отварање Османског царства према Западу заиста је донело културни процват. Премда још увек није дошло време настанка великих оригиналних дела, уметност у Турској је цветала у свим сферама, а жене су по први пут показивале своја умећа јавно у свим гранама – филму, позоришту, музици, сликарству. Припаднице вишег staleжа су, по узору на европске даме, отварале врата својих кућа и редовно организовале окупљања културне и интелектуалне елите. Полако, најпре из сенке, појављују се и прве активисткиње и феминисткиње, премда из редова оних жена које су највише права и уживале. Једна од бораца за права жена била је Селма Риза Ферацели (*Selma Rıza Feraceli*) (1872-1931), која је 1898. године, са 26 година, отишла да живи у Паризу са својим братом Ахметом Ризом, вођом Младотурака⁴. Селма Риза је била прва новинарка Османског царства која је писала и објављивала чланке о учешћу жена у култури и друштву. Са 20 година написала је свој једини роман *Uhuvvet* (*Братство*) који није објављен све до 1999. године и у коме истиче потребу за образовањем жена.

Када је 29. октобра 1923. године проглашена Република Турска, њен председник Мустафа Кемал Ататурк (1881-1938) покренуо је радикални реформистички програм („Шест стрела”) како би показао да је нова Република у потпуној супротности са старим Османским царством: модерна, цивилизована и секуларна нација која припада Западном свету. Део програма се односио на женска права, те су женама у складу са Уставом Републике гарантована једнака права. Ататуркове реформе су нарушиле традиционалну улогу коју су жене имале у друштву, те је постепено растао број жена које су стицале образовање на високошколским установама, као и оних које су почеле да остварују своје каријере и добијају јавне функције. Ипак, због укореењености традиционалних исламских вредности, све до осамдесетих година прошлог века жене нису у потпуности могле и да уживају та права, упркос све активнијим улогама у свим сферама друштва. Такође, треба имати на уму да је само веома мала, привилегована група жена из елитне градске више класе могла да у потпуности искористи своја нова права. И тада, као и у новије време, жене из сиромашних породица у унутрашњости земље живеле су по исламској традицији имајући строго одређено место у кући или на пољима. Дакле, овај нови идентитет образоване и економски независне жене је у суштини носио дуализам републиканско–

западњачке идеологије и исламске традиције и назван је 'државним феминизмом' или 'кемалистичким идентитетом жена'. Значајно је истаћи и да то што су женама у Турској права додељена, свакако јесте и један од фактора њихове одложене примене, као и оклевања да се у њима ужива.

Дела настала у периоду између 1911. и 1923. године припадају такозваној националној књижевности у Турској, док након проглашења Републике 1923. године, започиње републикански период турске књижевности. Иако су хронолошки блиске и премда су писци националне књижевности стварали и у републиканском периоду, постоје извесне разлике у језику и тематици ова два периода. Важно је напоменути и велику промену у турској књижевности која се догодила 1928. године, када је Ататурк увео латинично писмо како би заменио арапско. Временом је ова промена, уз друге реформе у турском систему образовања, довела до ширења писмености и, отуда, и до појаве већег броја писаца, наравно и женских.

Прва значајна жена писац раног републиканског периода турске књижевности била је и велики борац за права жена, Халиде Едип Адивар (Halide Edip Adivar) (1884-1964). Привукла је пажњу радикалним приступом проблемима жена и тражењем новог идентитета жена у својим делима. Била је и први турски писац који је написао један „политички“ роман, *Yeni Turan (Нови Туран)*, а у коме је прокламовала идеје покрета пантуркизма, односно туранизма⁵. Такође, била је и прва жена која је завршила Амерички колеџ за девојке и написала своју биографију на енглеском језику. На Истанбулском универзитету предавала је Западно књижевност, а због супротстављања Ататурку била је прогнана, те је све до 1939. године живела у Француској и Енглеској. У својим романима је веома успешно осликавала различите карактере својих јунакиња, док су тематски њени романи били доста различити и друштвено ангажовани. Роман који је написала 1936. године, *Sinekli Bakkal*, преведен је на неколико језика, те и на српски, под насловом *Рабуја*. Написала је још неколико романа, међу којима су *Handan*, *Ateşten Gömlek (Пламена кошуља)*, *Zeuno'nun Oğlu (Зејнов син)* од којих су неки екранизовани и превођени. Објавила је и неколико књига мемоара, док је њен живот послужио као инспирација и за књиге британске списатељице Франсес Казан.

Међу женама писцима републиканског периода које треба поменути су свакако и Гузиде Сабри (Güzide Sabri), Халиде Нусрет Зорлутуна (Halide Nusret Zorlutuna), Мукерем Камил Су (Mükerrem Kamil Su), Шухуфе Нихал (Şühufe Nihal), Периде Целал (Peride Celal) и Кериме Надир Азрак (Kerime Nadir Azrak). Гузиде Сабри (1886-1946) постала прва жена романописац која је имала масовну публику, те су њени романи доживели неколико издања, а неколико их је и екранизовано, као што су *Yaban gülü (Дивља ружа)*, *Ölmüş bir kadının mektupları (Писма покојнице)* и *Hicran gecesi (Ноћ расанка)*. Халиде Нусрет Зорлутуна (1901-1984) била је веома плодан писац. Објавила је неколико романа, књига поезије, драмских текстова, као и једну збирку приповедака и аутобиографију. Поезију и приче објављивала је у најпрестижнијим часописима у Турској. Била је ангажована у

бројним удружењима која су се борила за права жена и деце, а такође, била је и једна од оснивача Турског лингвистичког друштва. Халиде Нусрет је мајка једне од најпопуларнијих турских списатељица Емине Ишинсу и тетка једне од познатих турских ауторки, Пинар Кур. Мукерем Камил Су (1906-1984) написала је двадесетак романа у којима је говорила о љубави, страсти и авантурама. Њени романи били су веома популарни и већина је најпре излазила у наставцима у часописима, а затим је објављивана у целости. Њен најпопуларнији роман био је *Sevgi ve Istirabım (Моја љубав и бол)* који је од 1940. до 1956. године доживео десет издања. Шухуфе Нихал (1896-1973) писала је романе, приповетке и поезију. Након проглашења Републике била је активисткиња и једна од оснивача Удружења жена Турске. Периде Целал (1916-2013) била је романијерка и приповедач. Њено стваралаштво може се поделити на две фазе; у првој је писала љубавне романе, док је у другој њена пажња била усмерена на корумпираност турске буржоазије. За свој роман *Üç Yirmi Dört Saat (Три пута двадесет и четири сата)* награђена је наградом за књижевност Седат Симави, док је 1991. године била добитник престижне награде за роман *Kurtlar (Вукови)*. Кериме Надир Азрак (1917-1984) написала је више о четрдесет романа који су говорили о несрећним љубавима. Већина њених романа је екранизована, као и преведена на више језика. Као што је и напоменуто, списатељице овог периода углавном су писале сентименталну књижевност и осликавале углавном женске ликове. И поред велике популарности њихових романа, све до седамдесетих година није дошло до појаве значајног књижевног дела написаног од стране једне жене, углавном због тематике романа које су писале, односно због њихове друштвене неангажованости.

Седамдесете године двадесетог века у Турској биле су веома бурне и представљају време распадања сеоских домаћинстава, великих миграција у градове, односно период интензивних друштвених активности. Природно, те активности су се огледале у различитим аспектима друштва, те тако и у култури и књижевности. Био је то период сукобљавања деснице и левичарских струја који се завршио поразом левице 12. марта 1971. године, када је изведен војни удар. Због појаве бројних женских организација и партија у том периоду које су прокламовале једнакост полова, долази и до појаве већег броја значајнијих жена писаца. Догађаји после 12. марта 1971. постају главна тема свих романа и приповедака овог времена, те тако и код ових списатељица. Већина ових списатељица потицала је из интелектуалних породица средњег или вишег сталежа. Оно што карактерише дела жена писаца овог периода јесте трагање за одговором на питање шта значи бити жена, интелектуалка у модерном турском друштву, као и трагање за идентитетом и окретање самоспознаји. Предузети су први прави кораци да се протестује против стандарда и вредности неправедног друштва, укључујући оштру критику положаја жене у турском друштву и двоструких моралних норми. Ауторке овог периода увеле су у својим делима још једну новину, а она се огледала у критичком преиспитивању друштвених институција као што су брак и породица, као и истраживање женске сексуалности. То је довело до двојакних последица; наиме, или су таква дела забрањивана због штетности по морал или је ауторка бивала оптужена за неморал, а дело проглашавано

аутобиографским. Дела жена писаца овог периода, у суштини, представљала су побуну против дискурса сексуалности који су усвојили књижевни кругови концентрисани око мушкараца, те су жене одбациле улогу немоћних објеката мушке пожуде и постале истраживачи и критичари те пожуде. Почињу да се јављају и теме попут односа међу половима, мајчинство, емоционалне везе унутар породице, развод и отпор. У овом периоду стварала је и Суат Дервиш (Suat Derviş) (1901-1972), пионирка реалистичког и друштвено ангажованог романа у Турској на шта је била подстакнута након дужег боравка у Русији када су на њу тамошње идеје извршиле велики утицај. Ова списатељица, која је написала више од десет романа, била је веома активна у борби за своја уверења, те је због привржености комунистичкој партији била принуђена да деценију свог живота проведе ван Турске. Све до својих позних година Суат Дервиш долазила је у сукоб са властима у домовини, те се до самог краја борила за своја убеђења. Треба скренути пажњу и на Незихе Мерич (Nezihe Meriç) (1925-2009), једну од најзначајнијих жена приповедача у турској књижевности која је за своје приповетке вишеструко награђивана. У својим делима је свакодневним и једноставним језиком указивала на проблеме жена током бурних седамдесетих година у Турској. Њен једини роман, *Korsan Çikmazı* (*Гусарски ћорсокак*) добио престижну награду Турског лингвистичког друштва 1962. године у коме је поново разматрала положај жена у Турској после Ататуркове револуције, након што су им дата већа права и могућност да се школују, а што је у овом периоду постала и једна од врло заступљених тема. Име Незихе Мерич се налази у многим антологијама прича које су објављене у САД, Француској, Немачкој и Русији. Незаобилазно име овог периода турске књижевности је свакако и име Адалет Агаоглу (Adalet Ağaoğlu) (1929-). Осим писањем романа, Адалет Агаоглу се бавила и писањем позоришних комада, радио-драма и приповедака. У својим романима заузимала је критички став према актуелним догађајима у земљи, те је због тога постала веома популарна. Њена проза указује на проблеме услед родних предрасуда, економске проблеме у руралним подручјима, као и специфичност испреплитаности традиционалног и модерног у Турској. Због свог доприноса књижевности, Адалет Агаоглу је 1998. године примила почасну титулу доктора наука од стране Државног универзитета у Охају. Церемонија доделе крунисана је симпозијумом о њеном стваралаштву и активизму која је била и медијски пропраћена. Након 1998. била је веома активна у борби за људска права и слободу говора, премда јој је, заједно са другим интелектуалцима, 2001. године било запређено осмогодишњом казном затвора. У овом периоду стварала је и Лејла Ербил (Leylâ Erbil) (1931-2013), прва жена писац која је спајала идеолошке термине са филозофским и која је приказивала свет жена из реалистичког и психоаналитичког угла, под утицајем Маркса (Marx) и Фројда (Freud). Своју списатељску каријеру започела је објављивањем прича у бројним часописима. Била је једна од оснивача Удружења уметника Турске, као и члан турске PEN организације. Универзитет у Ајови је 1979. године Лејли Ербил доделио почасно чланство. Турска PEN организација ју је 2002. године предложила као кандидата за Нобелову награду за

књижевност. Њени најпознатији романи су *Tuhaf Bir Kadın* (Чудна жена), *Süce* (Патуљак) и *Üç Başlı Ejderha* (Троглава аждаја).

Међу онима које су дале велики допринос књижевности овог периода су и Севим Бурак (Sevim Burak), Селчук Баран (Selçuk Baran), Гултен Дајиоглу (Gülten Dayıoğlu), Томрис Ујар (Tomris Uyar), Емине Ишинсу (Emine Işinsu), Ајла Кутлу (Ayla Kutlu), Фурузан Јерделен (Füruzan Yerdelen), Севинч Чокум (Sevinç Çokum), Сабахат Емир (Sabahat Emir), Фејза Хепчилигирлер (Fevza Hepçilingirler) и друге. Севим Бурак (1931-1983) значајна је због увођења технике тока свести у свом приповедаштву. Њена збирка приповедака из 1983.године, *Afrika Dansı* (Афрички плес), покренула је низ расправа у турској књижевној јавности због њеног експериментисања са различитим наративним техникама. Како је у овом периоду дошло до појаве све већег броја жена писаца, било је и више оних чија су се дела истакла својим особеностима. Селчук Баран (1933-1999) била је добитница престижних награда за књижевност у Турској за своје збирке приповедака *Çocuğun Biri* (Једно дете) и *Anaların Hakkı* (Права мајки), док је за своје романе *Bir Solgun Adam* (Један бледи човек) и *Bozkır Çiçekleri* (Пустињско цвеће) примила почасна признања. У својим делима је поетским језиком осликавала усамљене људе које је обузело незнање. Гултен Дајиоглу (1935-) је написала преко 70 књига од којих су многе награђене и преведене на неколико језика. Велики значај у турској књижевности има због својих књига научне фантастике и путописа. Емине Ишинсу (1938-) је у својим романима говорила о људској психологији, посебно жена које су у безизлазним ситуацијама, и за своја дела је вишеструко награђивана. Њен роман *Küçük Dünya* (Мали свет) преточен је у серију у продукцији турске националне телевизије. Ајла Кутлу (1938-) у својим делима говори о историјским и друштвеним променама у турском друштву. Награђена је за неколико романа, а од деведесетих година прошлог века почела је да пише и књиге за децу. Фурузан Јерделен (1935-) је веома значајна списатељица која се у својим делима бави проблемима сиромашних, као и животом турских имиграната. Добитница је значајних награда за своју збирку приповедака *Parasız Yatılı* (Бесплатни интернат) и роман *47'liler* (Генерација '47). Севинч Чокум (1943-) појавила се на турској књижевној сцени појавила с приповеткама, а затим је почела да пише романе који се баве историјским и друштвеним темама. Њени романи *Bizim Diyar* (Наш свет) и *Deli Zamanlar* (Луда времена) преведени су на неколико језика, док су њене приповетке ушле у изборе из турске прозе у Енглеској, Немачкој и Холандији. Сабахат Емир (1943-) међу првим је писцима који су почели да се баве писањем филмских сценарија у Турској. У својим приповеткама, за које је награђивана, описује унутрашњи свет савремене турске жене. Фејза Хепчилигирлер (1948-) једна је од најнаграђиванијих турских списатељица. Бави се писањем приповедака, романа, књига за децу и есеја. Треба скренути пажњу и на дела Севги Сојсал (Sevgi Soysal) (1936-1976) која се бавила проблемима појединаца, а њена посебност огледала се у томе што је била прва жена писац која се упустила у тематику везану за затвор. Назли Ерај (Nazlı Eray) (1945-) јесте такође једна од значајних списатељица које су стварале у периоду 70-их и 80-их година, а која је у својим делима

тежила да изађе из традиционалних оквира стваралаштва. Због смелих тема које обрађује и бежања у свет надреалности, маште, фантазије и чаролије сматра се значајном представницом магичног реализма у Турској. За свој роман *Aşkı Giyinen Adam* (*Човек обучен у љубав*) 2002. године добила је значајну награду „Јунус Нади“.

Након 1980. године, када је дошло до новог војног удара, све мање је било писаца који су се бавили друштвеним околностима. У романима се јавља нови тип једне „модерне“ жене; жене из вишег сталежа која живи у великом граду, није у материјалној кризи, посвећена је стицању независности, али се бори са проблемима егзистенције и идентитета. У овом периоду стварају Оја Бајдар (Oya Baydar), Пинар Кур (Pınar Kür), Инци Арал (İnci Aral), Дујгу Асена (DuYGU Asena) и Букет Узунер (Buket Uzuner). Већина њих се у својим делима залагала за „освешћивање“ жена и преузимање активније улоге у својим животима, тако и у сексуалности, те не чуди чињеница да су многа дела ових жена писаца била забрањивана као опсцена. Оја Бајдар (1940-) једна је од веома популарних писаца у Турској. Премда је за време бурних политичких превирања након војног удара 1980. године била хапшена због активизма и морала да бежи из земље, вратила се у Турску 1992. године. Приповедачко мајсторство показала је у делима која говоре о људским дилемама, осврћући се на најсложеније проблеме у Турској, као што су турско-грчки односи и насиље у обрачунима са курдским сепаратистима. За своје романима *Kedi Mektupları* (*Мачја писма*) и *Sıcak Külleri Kaldı* (*Остао је врели пепео*) награђена је престижним турским књижевним наградама. Пинар Кур (1945-) јесте једна од списатељица чије су књиге биле забрањиване као опсцене: ауторка је настојала да на реалистичан начин укаже на потчињени положај жена које долазе из сиромашних средина. Награђена је за збирку приповедака *Akıştı Olmayan Sular* (*Воде које немају свој ток*). Једна је од зачетница детективног романа у Турској, који је осамдесетих година прошлог века постао новина у турској књижевности. Њени романи *Yarın Yarın* (*Сутра, сутра*) и *Asılacak Kadın* (*Жена за вешање*) веома су успешно екранизовани у Турској. Инци Арал (1944-) јесте вишеструко награђивана ауторка приповедака и романа која се бави осликавањем емотивног стања појединаца и егзистенцијалних проблема. Њене приповетке заузеле су место у неколико антологија у САД, Холандији, Словачкој, Француској, Немачкој и другим земљама. Најпопуларнији роман Инци Арал је *Mor* (*Модро*) који говори о мушко-женским односима кроз трагичну причу, а посебност романа јесте у томе што је време радње романа смештено у двадесет и четири сата. За овај роман Инци Арал је награђена веома значајном турском наградом за књижевност, Орхан Кемал. Дујгу Асена (1946-2006) јесте једна од списатељица чије су књиге биле проглашаване непожељним и штетним по морал, те је и њен роман *Kadının Adı Yok* (*Жена нема име*) био забрањен 1987. године. Кроз лик жене без имена Дујгу Асена је писала о ономе што се женама дешава само због тога што су жене, о испаштању у браку због економске зависности, о односу оца према кћерки, о побуни против таквог друштва и о борби да „жена“ постане „индивидуа“. Након што је укинута забрана, овај роман је наредне године добио награду за најбољи роман на Универзитету Богазичи. Букет Узунер (1955-) јесте једна од најпревођенијих турских

писаца, а посебно њени романи *İstanbulular* (*Истанбулци*), објављен и у САД, као и *Kumral Ada Mavi Tuna*, који је доживео велики успех у бројним земљама, познат по наслову *Медитерански валцер*. Њен први роман из 1991. године, *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* (*Две зелене видре, њихове мајке, очеви, љубавници и други*), имао је 50 издања и продат је у више од милион примерака.

Забране нису успеваале да умање популарност књижевних текстова ни у Турској, као ни ван ње, већ су, управо супротно, дела добијала већу публику и бивала преведена на различите језике. Због писаца као што је била Дујгу Асена, у овом периоду је феминизам у Турској доживео свој врхунац, све јачи је постао глас ових ауторки које су у својим делима позивале жене да преузму контролу над својим животима. Такође се јављају и бројнији покрети за права жена и женске асоцијације, покретани су женски часописи, коришћена су бројна средства не би ли се указало на неправедни положај жена у Турској. То што су дела ових списатељица све више бивала превођена на друге језике, свакако је доказ да је турска књижевност у овом периоду успела да „надокнади пропуштено“ у односу на Запад, да се окрене од обрађивања искључиво локалних прилика и да се коначно укључи у токове светске књижевности. Крај 20. века, као и почетак 21. века, обележен је делима писаца који су доживели и велику светску славу, као што су Орхан Памук (Orhan Pamuk), Мехмет Ероглу (Mehmet Eroğlu) и Недим Гурсел (Nedim Gürsel). Како се у овом раду бавимо приказом жена писаца, треба истаћи оне које су поред својих мушких колега сматране предводницама овог „новог романа“ и чија су дела завредила пажњу света, као што су Латифе Текин (Latife Tekin), Ајше Кулин (Ayşe Kulin), Ајфер Тунч (Ayfer Tunç), Елиф Шафак (Elif Şafak) и друге. Оне доносе тематске новине као што су однос Истока и Запада, живот у великим градовима, проблеми мањина, друштвена историја, отуђење, сексуалност, живот људи на маргинама друштва, као и емиграната. Латифе Текин (1957-) стекла је велику славу већ 1983. године првим романом, *Sevgili Arsız Ölüm* (*Драга бестидна смрт*), који говори о животу у селима Анадолије. Сматра се једном од зачетница магичног реализма у Турској, а њени романи преведени су на неколико језика. Ајше Кулин (1941-) јесте једна од најчитанијих ауторки у Турској, те и једна од најнаграђиванијих. Њена дела су преведена у многим земљама. Њен роман *Последњи воз за Истанбул* био је на самом врху по читаности у Србији. Написала је и роман *Севдалинка* (1999), о рату у Босни и околностима које су до њега довеле, указујући на патње муслиманског живља. Ајфер Тунч (1964-) јесте веома популарна ауторка. За своју књигу *Maniniz Yoksa Anneler Size Gelecek-70'li Yıllarda Hayatımız* (*Ако нисте спречени, моји родитељи ће доћи код вас – наш живот 70-их*) добила је награду Балканика и прилику да буде преведена на шест балканских језика. Романи Елиф Шафак (1971-) изазивају бурне реакције и доживљавају бројна издања у Турској. У њима се преплићу различите епохе, појављују натприродна бића, а појединци трагају за својим идентитетом. Неколико њених романа проглашавано је за романе године, као што су *Siyah Sütlü* (*Црно млеко*), *Истанбулско копице* и *Љубав*, од којих су последња два преведена и на српски језик.

Чињеница да је у Турској након 2000. године дошло до значајног пораста броја писаца, а међу њима и оних на којима је тек да се докажу, значи и да је дошло до већег диверзитета њихових дела, и у погледу садржаја и жанра⁶.

До 2000. године, изгледи за романе хорора, научне-фантастике и фантазије у Турској били су мали. Последњих година, међутим, дошло је до повећаног интересовања за ове необичне жанрове. Искрено, заслуга за напредак у овим жанровима припада у потпуности овој младој генерацији писаца.⁷

Урбана средина, пре свега Истанбул, постаје важна тема новијих романа, али његово представљање сасвим је другачије од оног, политички обојеног, у републиканском периоду. Истанбул у романима младих писаца готово да је лик за себе, који се развија и интерагује са осталим ликовима романа. Било да су светски признате или их тек треба открити, турске списатељице 21. века стварају дела чији значај неће брзо избледети.

¹ Marinković, Mirjana. *Stara turska književnost*. Beograd: Filološki fakultet, 2012, стр. 59.

² песник, песникиња.

³ Познати османски државник, историчар и писац. Живео је од 1822. до 1895. године. Одиграо је значајну улогу у припреми грађанског закона, у коме је по први пут исламски закон био усклађен са западњачким стандардима.

⁴ Чланови реформистичке и националистичке партије с краја 19. века и почетка 20. века. За циљ су имали очување Османског царства као монархије и уједињење различитих нација Царства на основу припадништва држави, а не вери.

⁵ Једна од неколико доктрина које се јављају након младотурске револуције 1908. године. Била је реакционарна, чак апсурдна, јер је настојала да под заставом Турака Турске уједини све народе турског језичког подручја. У њеној основи била је мржња према нетурским народима.

⁶ Türker, Ömer A., „The Rising New Generation, у Young Authors from Turkey“, The Republic of Turkey Prime Ministry Promotion Fund and Frankfurt Book Fair 2008 Guest of Honour Turkey Organizing Committee (2008), стр. 2.

⁷ Ibid, 3.

Литература

Marinković, Mirjana. *Stara turska književnost*. Beograd: Filološki fakultet, 2012.

Aytaç, Gürsel. *Türk romanında feminist söylem*. у *Türk Edebiyatı Tarihi 4*, уредници: Т. S. Halman, О. Horata, Y. Çelik, N. Demir, M. Kapaklı, R. Korkmaz, M. Ö. Oğuz, 403-409, İstanbul: TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2006.

İslam, Külahlıoğlu Ayşenur. *Kadını Yazanlar, Kadın Yazanlar. y Yeni Türk Edebiyatı*, El Kitabı (1839 – 2000), уредник: R. Korkmaz. Ankara: 2005.

Lekesiz, Ömer. „Kadın öykücüler“. *Özgür Edebiyat* br. 12 (2008): 128-132.

Teodosijević, Mirjana. *Izbor iz savremene turske proze*. Beograd: Foto Futura, 1997.

Gülendam, Ramazan, „The Development of a Feminist Discourse and Feminist Writing in Turkey 1970 – 1990“, *Kadın / Woman* 2000 (2001), <http://www.highbeam.com/doc/1G1-95807489.html> (преузето 5.2.2013).

Reis, Huriye. „Medieval women, poetry and Mihri Hatun“, *Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2008), <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd20/sbd-20-10.pdf> (преузето 9.2.2013).

Havlioğlu, Didem, „On the margins and between the lines: Ottoman women poets from the fifteenth to the twentieth centuries“, *Turkish Historical Review* 1 (2010), http://www.academia.edu/806853/On_the_margins_and_between_the_lines_Ottoman_women_poets_from_the_fifteenth_to_the_twentieth_centuries (преузето 2.2.2013).

Türkeş, Ömer A., „The Rising New Generation, y Young Authors from Turkey“, The Republic of Turkey Prime Ministry Promotion Fund and Frankfurt Book Fair 2008 Guest of Honour Turkey Organizing Committee (2008), <http://www.booksfromturkey.com/files/catalouge-17.pdf> (преузето 11.2.2013).

UDC
821.512.161-055.2:929
821.512.161.09(091)
Overview article

Ida Jović
Faculty of Philology
University of Belgrade

Women Writers in Turkish Literature

The aim of this paper is to provide a chronological overview of the most prominent women writers in Turkish literature starting from the 15th century till nowadays, with a particular review of characteristics of each period of the development which Turkish literature has gone through from the time of classical divan literature in the Ottoman Empire to the contemporary Turkish literature.

Keywords: Turkish literature, women writers in Turkey.